

KØNSFORSKELLE I DEN SOCIALE FANTASILEG – et indblik i barneperspektivet

Marie Kingston

Denne artikel tager udgangspunkt i en kvalitativ undersøgelse af barneperspektivet på kønsforskellene i den sociale fantasileg. Den forståelsesmæssige ramme for undersøgelsen består af begreber som kontekstualitet og intentionalitet, der er anvendt for netop at sikre indblik i barneperspektivet og den særlige barnlige subjektivitet, dette fordrer.

Med udgangspunkt i den kvalitative case, beskrives en række nye aspekter ved kønsforskellene i den sociale fantasileg, ligesom sammenhængen mellem diskursiv bevidsthed og etableringen af en kønsidentitet belyses. Undersøgelsens resultat er et anderledes indblik i de kompetencer, børnene besidder, samt den særlige subjektivitet, der gør sig gældende – et indblik, der netop tager udgangspunkt i børnenes perspektiv.

1. Barneperspektivet som udviklingspsykologisk princip

Tidligere tiders metoder til at indhente information om børn har i højere grad opereret ud fra et andet perspektiv end barnets, nemlig de omgivende voksnes fortolkning (Hundeide, 1997). Ved at bruge metoder, der tilgode- ser barnet som reflekterende subjekt og aktiv medskaber af egne livsbe- tingelser, søger man efter barnets perspektiv i en erkendelse af, at barnet har en subjektivitet, og at denne subjektivitet er anderledes end voksnes. I denne søgen ligger også en differentiering fra de udviklingsorienterede til- gange, hvor man mere er interesseret i barnets udviklingsstadier, og hvor barnet forstås som et voksent halvfabrikat, noget halvfærdigt. I jagten på barneperspektivet betragter man snarere barnet i sin egen ret, som medlem af dette samfund med særlige interesser og forståelser. Marianne Gullestad beskriver denne søgen efter barneperspektivet som:

»Forskning med barneperspektiv setter barna i sentrum. Likevel er ikke dette bare et perspektiv på barn, men først og fremst et perspektiv fra barns ståsteder på samfunn og kultur...Grunnlaget for å se hele det sosiokulturelle systemet (...) i et kritisk lys er at de voksne for-

skerne tankemæssig inntar barns ståsteder og ut fra disse posisjonene systematisk arbeider med beskrivelser, analyser og (eventuelt) klargjøring av barns interesser.» (Gullestad i Andersen og Kampmann, 1996, s. 24)

Gullestad beskriver her, hvorledes man som forsker bogstaveligt talt skal kunne se verden fra barnets højde, for at finde barnets perspektiv på dets livsverden. Dette perspektivskifte fordrer en kontekstuel analyse, hvor man afdækker de faktorer i barnets livsverden, der har essentiel betydning for barnet.

Princippet om *kontekstens* betydning afspejler et nærværende paradigmeskift inden for udviklingspsykologien, hvor man i stadig højere grad bevæger sig væk fra universelle antagelser om børns udvikling, og beskæftiger sig med udviklingen som et fænomen i og på grund af den specifikke kontekst (Hundeide, 1997 og Sommer, 1996). Konteksten, eller betingelserne om man vil, har en central indflydelse på det enkelte subjekts liv og udvikling. Konteksten er ikke en absolut størrelse, men en sammenhæng der er i stadig forandring, da delene ændrer sig. Denne forandringsproces foranlediges af, at konteksten jo netop består af et kompliceret net af interpersonelle relationer, sociale forhold, kultur og samfund, der i høj grad er menneskeskabt. Således vil det enkelte subjekt altid være med til at definere og forme konteksten, og derfor kan man sige, at subjektet er en aktiv medskabere af egne livs-, handlings- og udviklingsammenhænge. Derfor vil det være essentielt at tage højde for konteksten og analysere denne nærmere, når man beskæftiger sig med barneperspektivet samt tage højde for, at barnet som subjekt selv er med til at skabe denne sammenhæng og forandre sine forudsætninger.

Denne forudsætningsforandrende handlen afspejler målet om at vinde indflydelse på egne livsomstændigheder: man forsøger at forme verden, så den tilsvarende ens behov. Indflydelsen på relevante livsbetingelser kan ifølge den kritiske psykologi kun opnås ved en samfundsmæssig integrationsproces (Schousboe, 1989). Denne integrationsproces forudsætter en gensidig tilpasning og forandring af både subjekt og kontekst (Hedegaard, 1994). Der er med andre ord tale om, at både subjekt og kontekst gensidigt kan forme sig i forhold til modparten. Livssammenhænge forandrer sig, i takt med at mennesket udvikler sig og integreres samfundsmæssigt, og mennesket udvikler sig i takt med, at nye sammenhænge skabes og rådigheden over handlemuligheder udvides. Således også for barnet. Barnet søger gennem sine handlinger at opnå indflydelse på sin livsverden, og herigennem udvide handlerummet. Dette sker primært gennem interaktion med andre mennesker, da andre mennesker både kan repræsentere kooperative og begrænsende relationer, der hver især kan spille en rolle for barnets udvikling af indflydelse. Selve interaktionen er også fundamental for udviklingen, da det primært er gennem interaktion og kommunikation med an-

dre mennesker, at barnet udvikler sig (Stern, 1991, Neumann et al., 1994, Hedegaard, 1994 & Lisina, 1989).

Her træder princippet om *intentionalitet* i kraft. I og med at man betragter barnet som aktivt medskabende subjekt, forudsætter man, at barnet handler med en form for intentionalitet – der er mål og motiver bag barnets handlinger. Derfor bliver det væsentligt at beskæftige sig med børns intentionalitet, når man ønsker at forstå og beskrive udviklingen, og at betragte denne intentionalitet som særlig for barnet. Intentionaliteten hænger hermed sammen med ideen om barneperspektivet, idet begge aspekter vedrører børns subjektivitet.

Nærværende artikel tager udgangspunkt i en kvalitativ undersøgelse blandt børnehavebørn med det formål at få indblik i børnenes perspektiv på kønsforskelle i den sociale fantasileg. Den sociale fantasileg er valgt som fokus, da den kan ses som en af børnehavebarnets dominerende virksomheder (Vygotzky, 1978), og som synes at kræve nogle særlige kompetencer af de legende, der kan afspejle en særlig børnesubjektivitet. Ligeledes kan legen betragtes som »...*et vindue til barnets forståelse af menneskelige relationer (...)* og som et udtryk for, hvad barnet finder mest centralt ved hans eller hendes erfaring med at leve sammen med andre mennesker.« (oversat citat fra Tarullo, i Slade og Palmer Wolf, 1994).

2. Eksempler på hovedtræk i legeteorien om kønsforskelle

Når legeforskningslitteraturen beskæftiger sig med kønsforskellene i børns leg, er to gennemgående temaer, at de to køn fortrinsvis leger adskilt, og at der er markant forskel på, hvordan der leges i de kønsadskilte grupper.

Adskillelsen i kønsbestemte grupper – kønssegregeringen – kan iagttages i de fleste grupper af børnehavebørn – drenge leger i drengegrupper, og piger leger i pige grupper (Fabes i Leaper, 1994, Martin samme sted, Pitcher, 1983, etc.). Martin (1994) går endda så vidt som at mene, at kønssegregeringen i børnehavegrupper er det mest gennemgående udviklingsmæssige fænomen, idet det optræder med sådan en hyppighed og med en stigende tendens, efterhånden som børnene bliver ældre.

I forbindelse med bestræbelser på at opnå indblik i barneperspektivet er det relevant at beskæftige sig med kønssegregering, fordi børnene gennem adskillelse i kønsspecifikke legegrupper dermed til en vis grad vokser op og udvikler sig i forskellige sociale miljøer. De kønsadskilte grupper udvikler forskellige normer for social interaktion og kommunikation og fungerer som forskellige kontekst for social interaktion og for udvikling af forståelse af den sociale interaktion (Leaper, 1994, s. 67). Man kan hermed tale om, at kønssegregeringen skaber fundament for differentieret socialisering og identitetsdannelse. Det bør dog samtidig fremhæves, at børnene jo ikke kun eksisterer i totalt kønsadskilte grupper, men at der foregår et væld

af interaktion mellem kønnene, hvilket også sætter konteksten for både socialiseringen og identitetsdannelsen. Haavind beskriver dette som »*Det er menneskets kollektive og individuelle selvrefleksjon og deres innlevelse i hverandre som intensjonelt handlende vesener, som gjør det mulig for dem å knytte sine to kjønn til to systemer for identitetsdannelse.*« (Haavind, 1992, s. 256).

Maccoby (i Fabes, 1994) mener, at der er to grunde til denne opdeling i pige- og drengegrupper. For det første vil pigerne i en gruppe ofte opleve interaktionen med drengene som særlig besværlig, idet drengene er utilbøjelige til at følge pigernes forslag. Pigerne kan med andre ord ikke opnå indflydelse på drengene, hvorfor de vil undgå dem. For det andet mener Maccoby (ibid.), at drengenes rough & tumble legestil afskrækker pigerne, fordi den rummer en høj grad af fysisk involvering, og fordi drengenes lege oftest baserer sig på dominans og konkurrence. Disse hypoteser om baggrunden for kønssegregering i børnegrupper, kan kritiseres på flere niveauer. Dels baserer hypoteserne sig på en antagelse om, at pigerne rent faktisk har en interesse i at interagere med drengene i gruppen, og at drengene derimod vil undgå denne interaktion. Ifølge Maccoby har pigerne et motiv om at opnå indflydelse, hvilket drengene modsætter sig. Man kan undre sig over, hvorfor det kun skulle være pigerne, der havde interesse i drengene. Pigerne kan måske nok opleve, at drengene er modvillige over for deres forslag, men mon ikke at drengene oplever en lignende modvillighed fra pigernes side, og denne modvillighed bunder både i forskellige legeinteresser, men også som en del af den sociale diskurs om forskellen mellem drenge og piger, der hersker i langt de fleste børnegrupper?

Maccobys anden hypotese om pigernes afsmag for drengenes vilde lege og deres beskæftigen sig med dominans, hierarki og konkurrence, rummer ligeledes flere problematiske aspekter. For det første mangler der i denne hypotese igen en form for gensidighed, idet pigerne atter en gang opfattes som de opsøgende, og drengenes legestil betragtes som fundamentet for mødet mellem de to køn. Hypotesen rummer ikke aspekterne ved pigernes legestil – eller hvad drengene synes om den. Ligeledes kan man sætte spørgsmålstegn ved tesen om, at drengenes beskæftigen sig med magt, dominans og konkurrence ikke appellerer til pigerne.

Hvad angår legeforskningens beskrivelse af forskellene på de to køns legeformer, er der udbredt enighed om, at forskellene er både markante og dominerende, og angår såvel tematisering, som organisationsformer og legestil (Andersen og Kampmann, 1991 & 1996, Cole et al., 1989, DiPietro, 1981, Leaper, 1994, Goldstein, 1995, Mouritsen, 1996, etc.).

Andersen og Kampmann (1996) beskriver pigernes leg som præget af en *indadvendthed*. Dels markerer pigerne fysisk en form for indadvendthed, når de leger sammen i en gruppe, de inddrager et forholdsvist lille areal til at lege på, og ofte i nærheden af børnehavens voksne. Endvidere centrerer legens tema sig ofte om det interpersonelle, hvor pigerne vender sig indad

mod de roller og relationsmønstre, som legen bygger på, og udforsker dem gennem legen. Endelig mener forfatterne, at pigerne i den sociale fantasileg beskæftiger sig med roller og temaer, der er velkendte fra deres egen livsverden.

Hvor pigernes leg kan siges at være gennemgående indadvendt, kan drengenes legekultur i smuk modsætning dertil være præget af en gennemgående *udadvendthed* (ibid.). Dette afspejles på flere planer. Dels er drengenes legrupper ofte større og mere diffust afgrænsede end pigernes, hvilket gør det lettere for nye drenge at deltage i legen. Drengene bruger også rummet på en udadvendt måde, idet de anvender en langt større del af det fysiske rum, og i højere grad orienterer sig væk fra de voksne. Udadrettetheden afspejler sig også i drengenes valg af tema og roller, idet der her er tale om legeelementer, der befinder sig fjernt fra drengenes egen livsverden. Således beskæftiger drengene sig i legen med en særlig sag, hvortil der knytter sig en række roller og en særlig form for funktionsudøvelse. Forfatterne nævner håndværkere og især superhelte som fortrukne roller med tilknyttede temaer. Disse temaer er som før nævnt knyttet til en bestemt sag, såsom at ordne noget, eller mere populært det godes kamp mod det onde. Som forfatterne formulerer det: »*Det er kampen mellem det gode og det onde, der etablerer dynamikken i drengenes lege.*« (ibid., 1996, s.135).

Forfatterne (ibid.) beskriver også, hvordan selve legens dynamik og regler er forskellige for de to køn, hvor både organisering, tematisering og kommunikation adskiller sig. Dette ser forfatterne som en væsentlig grund til, at især pigerne søger at skærme sig for drengenes indtrængen i legen, idet pigerne har erfaring med, at drengenes højere aktivitets- og dramatik niveau forstyrrer eller ligefrem ødelægger deres leg (ibid., s.140). Denne argumentationsform tager sit udgangspunkt i pigernes intentionelitet, hvilket også var tilfældet med Maccoby.

Også Mouritsen ser en lignende forskel i drengenes og pigernes leg. Pigerne henter fortrinsvis materialet til deres lege fra deres egen livsverden, mens drengene bruger elementer og figurer fra medier og kultur for børn (Mouritsen, 1996).

3. En metodisk tilgang til indblik i barneperspektivet

Med udgangspunkt i forståelsen af børn som intentionelt handlende subjekter, der har egne perspektiver på denne handling og væren, må man også anerkende og møde børnenes refleksioner og formuleringer, der afspejler dette perspektiv (Kjær Jensen, 1988). Barnet kan derfor med rette betragtes som en sagkyndig informant, der bedst selv kan give udtryk for sit perspektiv (Andenæs, 1991). At børn udtrykker og formulerer sig anderledes end voksne, hersker der ingen tvivl om. Men hvor man tidligere slutte-

de ud fra dette, at børn ikke kan formulere sig og forholde sig 'rigtigt', er tankegangen nu snarere, at vi forskere skal finde en 'rigtig' metode til at indfange børnenes perspektiver.

I den forbindelse er den kvalitative metodik særlig velegnet, da den netop tilstræber at skabe indblik i respondentens subjektive perspektiv på sin livsverden (Schultz Jørgensen, 1997). Endvidere er der mulighed for en særlig metodisk frihed i den kvalitative undersøgelsesform, der kan tilgode den enkelte respondent, hvilket bliver særlig relevant, når respondenterne er børn (Garbarino, 1992).

Nærværende undersøgelse bygger på en metodisk triangulering, der er medvirkende til at sikre en høj grad af gyldighed i datamaterialet (Launsøe og Rieper, 1995). Trianguleringen består af interview (individuelle interview af børn og voksne, såvel som in-situ-interview med grupper af børn), (interaktionsbaserede) observationer (Hedegaard, 1994), samt brug af projektiv teknik i relation til interview (elementer fra Scenokassen samt tegninger)¹

Undersøgelsen er foretaget i en københavnsk børnehave over en periode på 3 uger.

4. Nye perspektiver i forståelsen af kønsforskelle i den sociale fantasileg

I analysen af datamaterialet fra nærværende undersøgelse er der fremkommet interessante aspekter vedrørende både drengenes leg, pigernes leg og den fælles interaktion. Aspekter, der hver især kan belyse kønsforskellene i den sociale fantasileg fra et nyt perspektiv – nemlig børnenes.

4.1 Om drengene

Hvad særligt angår drengene, er der tre aspekter i denne undersøgelse, der adskiller sig fra litteraturen på området, eller som belyser nye områder i forståelsen af drengenes interaktion og leg. Disse tre aspekter er en beskrivelse af det fænomen, man kan kalde *drengestimen*, *den fremadskredne internaliseringsproces* samt *intentionaliteten bag de foretrukne drengesinteraktionsformer*.

DRENGESTIMEN

Drengene organiserer sig fysisk som fisk i en form for stime, der bevæger sig rundt i børnehaven og på legepladsen. Denne fremtrædelsesform er et meget dominerende element ved drengegruppen, og adskiller sig noget fra de i litteraturen beskrevne store og åbne drengelige grupper.

1 For nærmere gennemgang af undersøgelsen metodiske rationale og design henvises til Kristensen, 1998.

Stimen organiseres ikke kun om leg, men er en generel samværsform drengene imellem, der er tilstedeværende det meste af børnehavens åbningstid. I stimen foregår der forskellige former for interaktion, der forholdsvist sjældent involverer sociale fantasilege, men hvor rough and tumble og sproglig legen opstår med jævne mellemrum.

Nedenstående er et typisk eksempel på en drengestime-aktivitet, hvor der løbes, skubbes, kastes, grines og generelt er et meget højt aktivitets- og stimulationsniveau.

5 drenge og en pige falder over to store slaskedukker og samler dem op.

Lau: *Nu skal han have skiftet ble!*

Mads: *Se!*

Lau: *De kysser! Nu boller de! (fnisen)*

Peter: *Se her! Det er en potte! (om en kasserolle)*

Se! En lort i numsen! (latter fra alle)

Mads: *Lad os veje, hvor meget bæ den har i numsen. (med dukkevægt)*

Anna: *Den får en kæmpe tisseklat!*

Peter: *Hvad skulle der være? Bæ! (med butiksstemme)*

Mads: *Nej, hvad skulle der være? Tis! (vild latter)*

I eksemplet fremkommer det også, i hvor høj grad drengene bruger sproget og humor i deres indbyrdes interaktion, hvilket vil blive belyst senere. Ligeledes er den tematiske handlefrihed i legen (Schousboe, 1993) slående.

Drengestimen kan være udviklet på grund af flere kontekstuelle faktorer. Dels er børnehaven ikke forsynet med de store tumlingsarealer, hvorfor drengene har udviklet denne form for løbende energiudladning. Drengene har tydeligvis et behov for at udlade energi på en meget grovmotorisk aktiv måde, hvilket de gør gennem den hyppigt opstående rough and tumble og shouldering. Drengenes interaktionsform indretter sig hermed efter børnehavens fysiske rum, men børnehavens fysiske rum indretter sig også efter drengenes udfoldelse, idet de voksne dels tillader denne vilde interaktionsform og dels skaber rum til den ved at reservere en del af stuen til denne interaktion.

Dette kan medvirke til at understrege princippet om det aktivt medskabende barn: Drengenes særlige udfoldelse resulterer i en af pædagogerne konkret fysisk opdeling af rummet i et 'stilleområde' og et 'vildskabsområde', ligesom pædagogerne aktivt formulerer en pædagogisk linie, der tager højde for denne særlige drengedfoldelsesform.

Et andet interessant aspekt ved drengestimen er den sociometriske struktur. Stimen er opbygget omkring et par dominerende drenge, som tydeligvis er interessante at være i selskab med, hvorfor stuens øvrige drenge søger disse, og stimen opstår. Stimen er dermed organiseret efter et åbenhedsprincip, hvor det gør sig gældende, at alle kan deltage, hvis de kan kla-

re mosten fra de dominerende drenge. Også her spiller de kontekstuelle faktorer ind, idet opbygningen af drengegruppen er foregået over de sidste fem år. Således er de mest dominerende drenge alle ældre repræsentanter i gruppen, mens de mere perifere drenge i stimen netop ikke har gået i børnehaven så længe. En hypotese er derfor, at stimen primært organiseres omkring disse dominerende drenges venskab, og de øvrige drenges tiltrækning til denne interaktion. En vigtig kontekstuel faktor i denne forbindelse er også, at to af de dominerende drenge i en periode bor sammen, hvorfor deres fælles interaktion raffineres og udbygges yderligere.

INTERNALISERING AF ELEMENTER FRA DEN SOCIALE FANTASILEG

Hvad angår den rene sociale fantasileg, er det påfaldende, så sjældent denne drengegruppe engagerer sig i dette. På legepladsen er det tydeligt, at drengene leger *noget*, idet de ofte bevæger sig rundt med henrevne og alvorlige blikke. Ved interview af drengegruppen bliver legens indhold afklaret:

Int: *Hvad leger I?*

Mads: *Soldater*

Int: *Hvad laver I så?*

Mads: *Skyder*

Int: *Hvem skyder I så?*

Mads: *De onde!*

Peter: *Vi skyder de onde!*

Jonas: *Det var mig der var boss!*

Int: *Hvem er de onde?*

Mads: *Ja, det er dem, vi er imod.*

Int: *Nå, okay. Hvad har de gjort? De onde?*

Mads: *Ja ... de er bare onde! De ødelægger hele byen!*

For denne legs vedkommende kan man iagttage en lav grad af egentlige handlinger i legens fiktive sfære (Mouritsen, 1996, Schousboe, 1993, Åm, 1989), idet drengene ikke udfører egentlige legehandlinger, som er synlige for observatøren. Men der er dog ikke tvivl om, at soldaterlegen befinder sig i den fiktive sfære, hvilket man tydeligt kan aflæse af drengenes ansigtsudtryk. Ved soldaterlegen ser man dem således ikke 'skyde', men de bevæger sig dog med en vis 'soldaterværdighed', hvilket de før beskrevne alvorlige og henrevne blikke kan henføres til. Således er der ikke tale om, at drengene ikke leger fantasilege, men at de nok har raffineret dem på en måde, hvor egentlige legehandlinger ikke er essentielle for laden som omkvaliteten (Didrichsen et al., 1993). Denne legestil med det sparsomme antal af egentlige legehandlinger kan betragtes som en internaliseringsproces, fantasien gennemgår hos de ældste børnehalebørn. Her antages det, at børnenes stadigt udvidede sproglige formåen muliggør en kvalitativ foran-

dring af symboliseringsformen i legen, idet legen ikke nødvendigvis skal føres ud som legehandlinger, da sproget skaber nye grader af betydningsgiving. Således kan den sociale fantasileg foregå på et overvejende sprogligt plan blandt de ældste børn, mens de yngre børn i højere grad vil udføre legehandlingerne (Vygotsky (1978) og Didrichsen et al., 1993).

Denne internalisering af fantasien kan også være medvirkende til at forklare drengenes udprægede brug af ironi, ordspil og humor i sproget. Den udvidede sproglige formåen faciliterer nye former for symbolisering og fantasiproduktion, som de ældste børn med stor glæde eksperimenterer med.

Et ordspil under en social fantasileg:

Emil: *I må gerne kalde mig for en tiger, men jeg er altså en kæmpe-flagermus!*

Martin: *Det vil jeg også være! En kæmpebarnemås! (Latter)*

Både ironi og sarkasme kan betragtes som en videreudvikling af den laden som om-kvalitet, der er så karakteristisk for den sociale fantasileg, idet disse samtaleformer rummer en høj grad af metakommunikation.

En fælles klippe-klistre situation ved det store bord. En dreng danser rundt på stolen, siger sjove lyde og er vældig animeret over sit eget vid. Sidemanden siger tørt: *»Sig mig – har du fået noget, du ikke kan tåle?»*

I dette eksempel er selve spørgsmålet i sætningen irrelevant, da det i denne sammenhæng blot fungerer som en metakommunikativ kommentar til drengens urolighed.

Når drengene indgår i en sådan form for sproglig metakommunikation, forudsætter det, at deres laden-som-om ikke nødvendigvis skal følges af handling, for at være tydelig. Metakommunikationen og laden-som-om-kvaliteteten befinder sig kun i sproget og i situationens kontekst. Det ledsages ikke af legehandling eller andre tydelige ikke-sproglige metakommunikative signaler, da disse ikke er nødvendige længere.

Den fremadskredne internalisering i drengegruppen kan afspejle flere kontekstuelle aspekter. Dels har de fleste af drengene en lang historie sammen, hvilket netop skaber fundament for raffineret sproglig kommunikation. Ligeledes kan den udviklede sociale responsivitet bevirke, at man ikke længere behøver udføre egentlige legehandlinger, men blot med blik og statur vise, at man er en del af legen. Drengenes kropssprog i den sociale fantasileg rummer med andre ord en række raffinerede koder, hvis fulde udstrækning kun de legende drenge forstår.

En anden kontekstuel forklaring kan være børnenes baggrund, der synes præget af sprogligt bevidste forældre, der tydeligvis taler meget med bør-

nene. Endelig taler personalet og forholder sig til børnene på en ligeværdig måde, hvor sproget ikke adskiller sig væsentligt fra den måde, de voksne taler indbyrdes til hinanden. Således er der i konteksten skabt grundlag for, at internaliseringsprocessen skrider fremad.

INTENTIONALITETEN BAG DRENGENES INTERAKTIONSFORMER

Det aspekt i undersøgelsen, som adskiller sig mest radikalt fra legeforskningslitteraturen, er forståelsen af drengenes intentionalitet.

Drengenes primære interaktionsformer med hinanden, og med pigerne, involverer som nævnt en høj grad af drilleri, shouldering og magtafprøvende rough and tumble, hvilket også er en generel antagelse i legelitteraturen (Andersen & Kampmann 1996, Mouritzen, 1996, Maccoby, i Fabes, 1984, etc.).

Ved nærværende undersøgelses forsøg på et indblik i barneperspektivet fremkommer dog, at disse interaktionsformer ikke altid udspringer af eller resulterer i konfliktsituationer. Tvært imod synes det tydeligt, at denne konkurrencebetonede interaktion opstår, fordi den er sjov i sig selv, og ikke nødvendigvis fordi den baserer sig på konkurrencen. Intentionaliteten bag interaktionen er hermed en anden end den, der præger de til tider antisociale og aggressive drenge, man ellers kan møde i legeforskningen. Intentionaliteten omhandler humor og lyst, og drilleri og slåskamp opleves som sjovt, ikke nødvendigvis fordi man kan skabe dominans og underkastelse, men fordi selve det at drille og slå i sig selv er lystfyldt.

Int: *Hvad er den bedste leg du kender?*

Peter: *Det er sådan en vild leg ... den er god at lege, synes jeg.*

Int: *Det er en god leg?*

Peter: *Ja, deromme bagved, når vi driller tøserne.*

Int: *Hvad er det bedste, du ved at lege?*

Martin: *Ja, det er jo det dér slåskamp.*

Det konkurrencebetonede element bør dog ikke helt forkastes, som en central del af drengenes interaktionsformer. Drengene konkurrerer tydeligvis indbyrdes, men det kan muligvis udspringe af, at man i drilleriet og tumblingen raffinerer sine metoder og bliver bedre. I gruppen eksisterer der et tydeligt hierarki blandt drengene, der primært baserer sig på, hvem der er ældst i gruppen, og hvem der er mest fantasifuld, i forhold til de allerede etablerede interaktionsformer.

Det er dog gennemgående for alle drengenes interaktion, at drilleri, shouldering og rough and tumble er fundamentale fremtrædelsesformer, og at intentionaliteten bag disse former tager udgangspunkt i mere metakommunikative elementer end egentlig behov for konkurrence og dominans.

4.2 Om pigerne

For pigernes vedkommende er der også tre aspekter, hvorved deres interaktion adskiller sig fra den i legeforskningslitteraturen beskrevne. Disse aspekter kan formuleres som pigernes *særligt høje grad af sociale fantasilege, den høje grad af dramatiske elementer i disse lege, samt deres indlevelse i drengenes interaktion.*

PIGERNES HØJE GRAD AF SOCIALE FANTASILEGE

Som regel beskrives der ikke nogen kønsbaseret forskel i frekvensen af de sociale fantasilege i legeforskningslitteraturen, hvor der i denne undersøgelse fremkommer en markant forskel.

Pigerne i denne undersøgelse engagerer sig i høj grad i forskellige former for sociale fantasilege. Disse mange fantasilege opstår og udvikler sig mellem stuens piger på kryds og tværs, hvor der dog er enkelte, der tydeligvis har nogle foretrukne legepartnere. Ellers leger de fleste af pigerne med hinanden, i forskellige smågruppekonstellationer, der opstår relativt tilfældigt, eksempelvis med udgangspunkt i et bestemt stykke legetøj, eller med en verbal invitation til at lege.

Ida: *Skulle vi ikke lege, at jeg var baby?*
Mette: *Jeg vil hellere være baby – jeg sagde det først*
Helle: *Så vil jeg være lillesøster*
Ida: *Så du er en baby, du er en lillesøster og jeg er mor*
Helle: *Nej, baby, baby og mor!*
Ida: *Ja, baby, baby og mor – jeg er mor!*

I dette eksempel kan man iagttage, hvorledes pigerne bruger både førnutidsformen og nutidsformen i afklaringen af regiet (Åm, 1989, Mouritsen, 1996). Her repræsenterer førnutidsformen; »...*jeg var baby*« legens regi, mens »*Jeg vil hellere være baby – jeg sagde det først*« refererer til real sfæren, og noget som er blevet sagt. Dette er en generel iagttagelse ved legens regisætning, at børnene individuelt søger at sætte rammerne for regiet på en førnutidsform, mens de diskuterer disse på en nutidsform. Argumenter fremføres således ofte i nutidsform, måske for at fastslå deres betydning, som i tilfældet »*Jeg vil være...*«.

Ovenstående eksempel afspejler også et yndet legetema blandt pigerne, nemlig familie og lidt bredere beskrevet; interpersonelle relationer, hvilket er rigt beskrevet i litteraturen (Andersen og Kampmann, 1991 & 1996, Cole et al., 1989, DiPietro, 1981, Leaper, 1994, Pellegrini, 1995, Mouritsen, 1996, etc.).

Pigerne afklarer ofte undervejs i legen, om den pågældende person er ven, fjende, kæreste eller andet. Således handler det ofte om, at nogle skal giftes eller parre sig. Nedenstående to uddrag kan eksemplificere den store interesse for dette relationstema.

Den lille tiger og aben ligger på bordet oven på hinanden

Helle: *Prøv lige at gæt hvad de laver!*

Camilla: *Boller!*

Helle: *Parrer, hedder det! .. og så fik de et barn.*

Mette: *De her, de var venner ... Er det ikke rigtig, at de her var rigtig gode venner?*

Pernille: *Og skulle vi ikke sige, at ham her ville giftes med mig?*

Dette yndede kærlighedstema tages op igen og igen, hvad enten det handler om dyr, riddere eller playmobilmænd. Begreber som kysse, kærester og parre sig medfører altid en indforstået latter eller et indforstået, fordækt blik – signaler om, at temaet er så sjovt og frydefuldt, fordi det involverer noget tabuiseret og frækt. Ligeledes rummer emner som tis og prut kimen til megen latter, og det er tydeligt, at en enkelt hentydning kan starte en associationsrække i legen, som berører de føromtalte emner:

Camilla tager en playmobilmand af en af hestene, og sadlen følger med.

Camilla: *Jeg tisser! Jeg tisser! Se hans to tissemand, så tisser han inde i hestens hus!*

Anna: *Prøv at se prutkongen! (latter)*

Her ser man igen også den tematiske handlefrihed eksemplificeret (Schousboe, 1993).

Hvorfor pigerne i denne børnegruppe i så høj grad praktiserer den sociale fantasileg, kan der være flere kontekstuelte forankrede forklaringer på. Dels kan det udspringe af relationsformen mellem børn og forældre, hvor det synes gældende, at der i hjemmet interageres meget på børnenes præmisser og hermed med hensynstagen til børnenes perspektiver. Eksempler på interaktionsformer, der rummer denne perspektivindlevelse er leg og samtale om ting, der optager børnene. Dette kan være medindflydende på, at pigerne udvikler sig til at være relativt dygtige legepartnere, hvilket igen får indflydelse på børnehaven, hvor legen udfolder sig. I børnehaven, som kontekst for legen, vil der være en række aktører, der hver især rummer store potentialer for den sociale fantasileg, dels fordi legeformen for de fleste af pigerne er udviklet som en generel samværsform, dels fordi mange af pigerne legemæssigt er stimulerede i hjemmet.

En anden kontekstuel begrundelse for pigernes høje andel af sociale fantasilege kan være, at der blandt pigerne er mange gode dramatikere. Disse piger er generelt meget glade for den sociale fantasileg som interaktionsform, og legeformen kan bestemmes til at være deres foretrukne udtryksform. Disse piger fungerer som motor for det høje antal af disse lege, da de ofte igangsætter dem og introducerer dramatiske elementer.

DEN HØJE GRAD AF DRAMATISKE ELEMENTER I PIGERNES LEGE

I litteraturen beskrives pigernes lege fortrinsvis som omhandlende relationer og emotionalitet, samt som foregående i stilhed og nærmest andægtighed, i små afgrænsede grupper (Andersen og Kampmann, 1991 & 1996, Cole et al., 1989, DiPietro, 1981, Leaper, 1994, Pellegrini, 1995, Mouritsen, 1996, etc.). Dette er ikke tilfældet for denne pigegruppe. Her leges ganske vist mange relationelt og emotionelt betonedede lege, men de er ganske ofte indflettet i dramatiske og drabelige begivenheder, såsom knivkamp, skovbrand og mord. Pigerne i denne gruppe er optagede af såvel de fredfyldte som de voldsomme aspekter ved relationer, hvilket nedenstående eksempler illustrerer.

Camilla: *Nu skulle de snart gå i krig*

Helle: *Også skulle de stå her* (om damedukker på balkon)

Camilla: *Ham her vandt, han skar hovedet af ham. Han havde en kniv.*

Ida, Laura og Anna leger med nogle dyr og den plastickurv, som dyrene plejer at ligge i. Jeg spørger, hvad de leger, og de svarer, at de leger, at de redder nogle dyr ud af en brændende skov. Aftenen før havde der i fjernsynet været et program om dette.

Ida: *Så så I, at jeg trak elefanten af sted ... og så skulle den brændes*

Laura: *Så var det den hers tur* (løfter den lille flodhest)

Ida: *Og så kom vi lige ned med helikopteren, og så var de lige ved at brænde.*

I pigernes laden-som-om-univers er omdrejningspunktet ofte figurernes indbyrdes relationer, som beskrevet ovenfor, hvorom små og store begivenheder udspiller sig. I en leg som ovenstående oplever dyrene, som er organiseret i familier og kærestepar, både en dramatisk flugt fra en skovbrand og en tur i børnehave og skole. De begivenheder, der konstituerer legens forløb, udspringer dels af pigernes egne erfaringer fra deres hverdagsliv, dels af elementer hentet fra fjernsynet, børnebøger, teaterforestillinger og lignende.

Således må jeg konkludere, at Andersen og Kampmanns (1996) antagelser om, at det primært er drengene, der leger kampen mellem det gode og det onde, ikke holder stik, hvad angår denne børnegruppe. Her er det endda især pigerne, der beskæftiger sig med de uhyggelige og dramatiske emner, og inkorporerer dem i relationslegene. Dog kan der drages en parallel til Kampmann og Andersens beskrivelser af de legende pigers *indadvendthed*, idet pigerne dels er optaget af de interpersonelle relationer og deres beskaffenhed, dels at de som regel kun benytter sig af små afgrænsede dele af børnehavestuen. Til gengæld kan man ikke påstå, at pigerne fortrinsvis beskæftiger sig med temaer fra deres egen livsverden i legen, da denne pigegruppe netop syntetiserer lege bestående af både nære og fjerne elementer. Et andet uddrag af skovbrandslegen kan illustrere brugen af henholdsvis nære og fjerne elementer.

Ida binder Zebraen.

Ida: *Så så du, giraffen, at din bedste ven stod her*

Anna: *Hvorfor er du ked af det? (Giraf til bundet zebra)*

Ida: *Fordi en af mine oldefædre er taget til fange*

Anna: *Vil du med mig i børnehave?*

Det *ferne element* er, at zebraen er ked af det, fordi en af dens oldefædre er blevet taget til fange. En sådan erfaring har Ida næppe selv gjort, men hun har muligvis i et dyreprogram set, hvordan dyr tilfangetages eller uddør. Måske har hun selv mistet en af sine oldefædre og ved, at det gør én ked af det. Hun kender ikke direkte den subjektive oplevelse af at være et dyr, der sørger over sin oldefar, men hun kan indleve sig i følelsen og dermed lade som om. Et *fjernt element* er blevet inkorporeret i legen gennem indlevelse i intentionaliteten.

Anna kan også godt indleve sig i zebraens følelser. Dels tolker hun, at en bundet zebra er en zebra, der er ked af det, og derfor spørger hun om, hvorfor den er ked af det. Som trøst foreslår hun en tur i børnehave. Dette er et *nært element*, en subjektiv erfaring, som begge piger ejer. At tage i børnehave er en velkendt aktivitet, der åbenbart kan fungere som en god trøst, når man er ked af det.

I litteraturen beskrives det ofte, hvorledes drengenes leg bygger på kampen mellem det gode og det onde, men i denne gruppe er det i høj grad også temaet for pigernes lege. Man kan endda tale om, at dette tema er ganske raffineret indvævet i pigernes sociale fantasilege, idet de ikke blot leger, at det gode kæmper mod det onde, men derimod beskæftiger sig med de forskellige aspekter, som både det gode og det onde kan indeholde. I pigernes lege er det gode og det onde sjældent så afgrænset og adskilt, som man kan have indtryk af, at det er i drengenes lege, idet pigerne ofte kan veksle mellem gode og onde roller og handlinger i legen, og således ikke afgrænser disse elementer².

En kontekstuel forankret forklaring på, hvorfor dette er særligt fremtrædende i denne pige-gruppe, kan muligvis findes blandt børnehavens personale og de pædagogiske bevæggrunde, der medstrukturerer samværet. Jeg tænker her i særdeleshed på konflikter mellem børnene, hvor de voksne selv fortæller, at de sjældent griber ind, hvilket jeg også iagttaget i observationsperioden. Børnene får ofte selv lov til at løse konflikter, og min hypotese er, at det kan give børnene et mere differentieret billede på både godt og ondt. I institutioner, hvor personalet griber ind over for det mindste opræk til konflikt, kan man til tider kan iagttage, at børnene får svækket deres sociale bedømmelseskompetencer, idet børnene forholdsvis hur-

2 Dog vil det her være på sin plads også at medinddrage drengenes brug af 'det gode' og 'det onde' i legen, idet også de har et differentieret billede af dette. Således iagttaget jeg, at drengene i nogle lege helst vil være 'de gode' (soldaterlegen), mens det i andre lege er 'de onde' børnene leger (Spiderman)

tigt vil opleve en modspiller i en konflikt som dum, og at den voksne i den forbindelse bliver den gældende bedømmelsesmagt. I denne børnehave får børnene i vid udstrækning selv lov til at løse konflikter, hvilket sandsynligvis spiller en væsentlig rolle for børnenes sociale kompetencer – hermed indlevelse og forståelse af andres intentionalitet. Her får man mulighed for at opnå forståelse for andres motiver, gennem forsøg på løsning af konflikter. Dette kan netop være en medvirkende faktor til, at de onde elementer i børnenes lege ikke opleves som kun onde, men derimod omskiftelige og differentierede. Den sociale verden opleves ikke som komplet sort-hvid, men tværtimod kompleks og med mange facetter – og det er sandsynligvis det, der ses afspejlet i pigernes leg.

PIGERNES INDLEVELSE I DRENGENES INTENTIONALITET

Pigerne i denne børnegruppe har en meget fin forståelse for og indlevelse i, hvilke motiver der driver drengene, her i særlig grad hvilken intentionalitet, der ligger bagved drengenes drilleadfærd og slåskampe. I interview med enkelte piger beskriver disse, hvorledes drengene synes, at det er sjovt at drille og slå.

Pigerne har bygget en model af stuen op med klodser og møbler fra Scenokassen. Dukkerne sættes i en rundkreds.

Isabel: *Jette (pædagog) skælder ud. Hun siger 'ryd så op! Kom ud fra den dukkekrog!'*

Agnes: *Så var der samling*

Isabel: (med voksenstemme) *'I dag skal vi tale om, at man skal være sød og lege med hinanden. Og ikke slå!'*

Så siger drengene 'jaja!'. Men de tænker noget andet. (snedigt)

Int: *Hvad tænker de?*

Isabel: *At det er sjovt at slå. Og så gør de det bare alligevel. Så havde de narret de voksne! (fnisen)*

At pigerne har denne fine forståelse af de bagvedliggende motiver til drengenes drilleaktiviteter, kan der være flere årsager til. Dels kan begrundelsen om konfliktløsning børnene imellem atter en gang spille ind. Børnene oplever, som nævnt, en mere differentieret social verden, hvormed andres intentionalitet måske lettere begribes i overensstemmelse med sandheden. Dette betyder ikke, at børnene ikke bliver uvenner, men derimod, at man måske i højere grad kan forstå, hvorfor den anden opfører sig dumt. Endvidere kan mange af repræsentanterne for denne pige-gruppe selv genkende det dejlige ved at drille, da drilleri jo ikke blot er et drengefænomen, men også både en pigeinteraktionsform og en fælles interaktionsform. Pigerne driller således både hinanden, drengene og de voksne, om end det ikke er i samme omfang som drengegruppen.

4.3 Om den fælles interaktion

I den fælles interaktion optræder der også tre karakteristika, der enten adskiller sig fra litteraturen, eller beskriver nye aspekter ved drenges og pigers fælles interaktion. Disse tre aspekter er *humor som legens forbindelseslogik*, *flirteri som generel interaktionsform* og *drilleri som udgangspunkt for leg*. Disse vil nedenfor kort blive beskrevet.

HUMOR SOM LEGENS FORBINDELSESLOGIK

Når drenge og piger interagerer med laden som om-aspekter indvævet i interaktionen, er det ofte humoren, der driver samspillet. I legen forbindes forskellige elementer, så de fremstår i en ny sammenhæng, og det er humoren, der er den primære logik bag forbindelserne. I litteraturen bliver humoren sjældent nævnt som den primære forbindelseslogik i børns leg, mens det i denne børnegruppe må siges at være et fremtrædende fænomen. Hermed menes det ikke, at børnene kun leger lege ud fra det humoristiske princip, da mange af legene netop har et stærkt dramatisk indhold, men at humoren næsten bestandig befinder sig i baggrunden af legen. Således kan en dramatisk social fantasileg godt pludselig afbrydes med humoristiske ordspil og latter.

Dette fænomen skal nok både betragtes som generelt for de ældre børnehavebørn og som særligt fremtrædende for denne børnegruppe, hvilket må henføres til kontekstuel forankrede elementer. Som tidligere nævnt har flertallet af børnene en lang historie sammen (fra toårsalderen), hvilket i høj grad kan skabe grundlag for intern humor. Endvidere er indtrykket af forældregruppen, som nævnt, at de generelt taler meget med børnene og dyrker børnenes interesser, hvilket igen kan facilitere udviklingen af en særlig børnehumor. Endelig lader børnehavens personale ofte børnene fjolle og lege i fred, uden at bremse dem, når sproget bliver for broget. Heri ligger en anerkendelse af børnenes særlige humoristiske sans, som er anderledes end den voksne, men som betragtes som ligeberettiget, hvilket også fremmer en videreudvikling af børnehumoren. Afslutningsvist kan en kontekstuel faktor i denne forbindelse også være, at nogle af de mere dominerende og fremtrædende børn kan karakteriseres som gode humorister, dvs. i stand til at få øje på de morsomme muligheder i forskellige situationer, hvilket igen er med til at præge udviklingen af dominerende interaktionsformer.³

FLIRTERI SOM GENEREL INTERAKTIONSFORM

I denne børnegruppe flirtes der meget mellem drengene og pigerne. Man kan formulere det som, at flirteriet er en af de mest fremtrædende interak-

3 Dunn (1993) beskæftiger sig med komponenterne i den barnlige humor, og beskriver bl.a. 'virkelighedsomvendinger' som potentielt morsomme situationer. I disse situationer vendes elementer fra virkeligheden 'på hovedet', hvilket generelt appellerer til børns humoristiske sans.

tionsformer på tværs af kønnene, hvilket ikke synes beskrevet i legeforskningslitteraturen.

Flirteriet udformer sig på flere forskellige måder. Dels på den traditionelle voksne vis, hvor man slår smut med øjnene, smiler eller sender tve-tydige blikke til repræsentanterne fra det modsatte køn. Dels søger man drillende kontakt, ved at invadere det andet køns lege, eller ved at skubbe og drille generelt. Endelig udformer flirteriet sig som en veludbygget kysseleg, hvor pigerne jager drengene og kysser dem, til gensidig fryd og til dels rædsel.

Int: *...hvad med drengene, vil de gerne kysse pigerne?*

Daniel: *Nej!!! (...) Det er ulækkert!* (bestemt)

Helle: *Nej, det er lækkert!*

Int: *Hvorfor vil du gerne kysse drengene?*

Helle: *Fordi de er så søde!* (frydefuldt)

I flirteriet dyrkes de kønsrelaterede forskelle, idet kønsidentiteten tydeliggøres. Pigerne ønsker at kysse drengene, primært fordi de er drenge. Drengene ønsker at invadere pigernes leg og drille dem, fordi de er piger. Ved at kysse og interagere med 'det anderledes' cementeres kønsidentiteten. Og således tydeliggøres forskellene.

I denne forbindelse kan det også nævnes, at denne undersøgelse adskiller sig fra meget legeforskning, idet der i denne legegruppe også opstår fælles rough and tumble-lege, hvor både drenge og piger deltager. Oftest beskrives dette fænomen i litteraturen som tilhørende drengene alene. På dette punkt fremstår pigerne i denne undersøgelse som mere kompetente og differentierede end i mange andre legeundersøgelser.

DRILLERI SOM UDGANGSPUNKT FOR FÆLLES LEG

Ofte beskrives drilleri i legeforskningslitteraturen som en destruktiv faktor i forbindelse med leg, mens det i denne undersøgelse har vist sig, at drilleri snarere kan fungere som et overgangsled fra en leg til en anden. I denne børnegruppe kan drilleri ofte initiere en fælles leg, som oftest rough and tumble – drilleri opfattes oftest som en invitation til interaktion, og ikke som en aggressiv eller destruktiv handling. Når nogle piger eksempelvis leger, og nogle drenge invaderer legen fysisk, bliver drengenes udspil ofte integreret ind i legen, der således tager en ny drejning.

Man kan se dette i lyset af pigernes forståelse af drengenes intentionaltet, der som tidligere beskrevet dels bygger på forståelse af social kompleksitet, dels på oplevelse af ligheder. Når drengenes invasion ikke nødvendigvis opfattes af pigerne som en invasion, men derimod som en ny betingelsessituation, bliver resultatet netop ikke nødvendigvis en konflikt, men en ny samhandlen. Hermed opstår den fælles rough and tumble og kysselege som en særlig fælles interaktionsform. Baseret på, at repræsen-

tanter fra det ene køn bevæger sig ind i det andet køns leg, og herigennem inviterer til en ny fælles interaktion. Repræsentanterne fra det andet køn opleves oftest som velkomne gæster, der giver nye muligheder.

5. Diskrepansen mellem diskurs og konkret handlepraksis – en ny tilgang til forståelse af barneperspektivet

Undersøgelsen igennem kan iagttages en umiddelbar uoverensstemmelse mellem børnenes *egne* beskrivelser af interaktionen mellem de to køn, og *observationerne* af den konkrete interaktion. Børnene selv har beskrevet en meget tydelig kønssegregering, hvor drenge helst leger med drenge alene, og piger helst med piger alene. Børnene udtrykker en klar distancering til det andet køns lege, benægter selv at deltage i fælles lege og mener generelt ikke, at det er *comme il faut* at have kontakter med det andet køn, udover på en drillende måde. Disse udtryk for distance er alle blevet manifesteret gennem sproget og har således afspejlet en form for diskursiv bevidsthed, der tydeligvis hersker blandt børnene.

Int: *Synes du nogle gange, at pigerne og drengene kan lege sammen?*

Mads: *Ja! Det synes jeg! (ivrigt)..... Altså sådan lidt Ja, jeg leger ikke med pigerne! (skeptisk)*

Int: *Det gør du ikke?*

Mads: *Det kan da godt være, at de andre gør, meeen... (tørt konstaterende)*

Denne diskursive bevidsthed reflekterer dog ikke et generelt eller nærværende aspekt ved børnegruppens konkrete handlepraksis, da man her netop kan iagttage et bredt spektrum af fælles interaktion og leg. I den konkrete handlepraksis leger børnene fortrinsvis med børn af eget køn, men der forekommer hele tiden krydsningsadfærd ind i det andet køns lege, hvilket resulterer i fælles interaktion, såsom flirteri og rough and tumble. Denne fælles interaktion er tydeligvis meget lystbetonet for børnene, og således er der ikke tale om, at den fælles interaktion konkret undgås, men tværtimod oftest opsøges og medskabes af børnene.

Det vil på nærværende tidspunkt være oplagt at introducere Giddens' (1984) begreber om praktisk og diskursiv bevidsthed, da denne forfatter begrebsliggør de for denne undersøgelses så fremtrædende aspekter. Giddens opererer med begrebet *praktisk bevidsthed*, som refererer til de former for dagligdags handling, som mennesket blot udfører uden at tænke nærmere over det. Den praktiske bevidsthed dækker over en non-verbal refleksion, som baserer sig på rutiner, og som mennesket til stadighed gør brug af, i forhold til sine egne og andres handlinger. I den praktiske bevidsthed er kroppen og tanken en enhed, idet kroppen handler i forhold til, hvad den ved, at den plejer at gøre, uden at der er sat bevidstgørende ord på dette.

Den *diskursive bevidsthed* refererer derimod til de verbale og hermed bevidstgjorte beskrivelser, mennesket giver på sin handlen, samt begrundelserne for motivationen for denne handlen. Forskellen mellem den praktiske bevidsthed og den diskursive bevidsthed kan betragtes som forskellen mellem handlen og sprog, mellem den konkrete handlepraksis og den sproglige bevidsthed om denne konkrete handlepraksis.

I nærværende undersøgelse får vi mulighed for at komme i kontakt med børnenes praktiske bevidsthed gennem observationerne af børnenes handlinger. Den diskursive bevidsthed får mulighed for at manifestere sig i det særlige forum, som børneinterviewet udformer sig til. I dette forum spørges børnene netop til deres handlinger og motivationen for disse, og hermed etableres der et muligt *diskursrum*, hvor intervieweren som udenforstående kan opnå indblik i de gældende diskurser i børnegruppen. Dette diskursrum kan samtidig betragtes som et muligt rum for barneperspektivet, idet den praktiske og den diskursive bevidsthed blandt børnene netop må siges at inkludere dette.

I interviewet, og hermed diskursrummet, anvender børnene *forankrende begreber*. Disse begreber beskriver indholdet af det modsatte køns lege og begrebsliggøres som henholdsvis *drenge-* og *pigeleg*.

Daniel: *Jeg kan ikke rigtig ... sådan li' sådan nogle pigelege.*

Int: *Hvad er det, du ikke kan lide?*

Daniel: *Det er ikke sådan rigtig ... ikke sådan rigtig drengeleg. De ser ikke sådan nogle farlige film, som vi plejer at gøre.*

De forankrende begreber er baseret på et reelt indhold, funderet i iagttagelser af det modsatte køns mest fremherskende legeformer. Når børnene bruger disse betegnelser, refererer de til deres praktiske bevidsthed om det andet køns lege. Men den diskursive bevidsthed censurerer åbenbart billedet, så det andet køns lege fremstår mindre nuanceret, end de i virkeligheden er. Drengene beskriver pigernes lege som mere rolige, hvilket de på sin vis også er, men drengene nævner ikke de stærkt dramatiske og blodige elementer, som pigernes lege også indeholder. De forankrende begreber udspringer med andre ord af den praktiske bevidsthed, men rummer kun den halve sandhed, som hermed cementerer diskursen. Man kan med andre ord tale om, at de forankrende begreber dækker over en stereotypificering af det andet køns lege, og disse begrebers indhold ligger hermed umiddelbart langt fra hinanden. Der opstår en virkelig tydelig forskel på de to køns lege, når man får dem beskrevet ud fra de forankrende begreber.

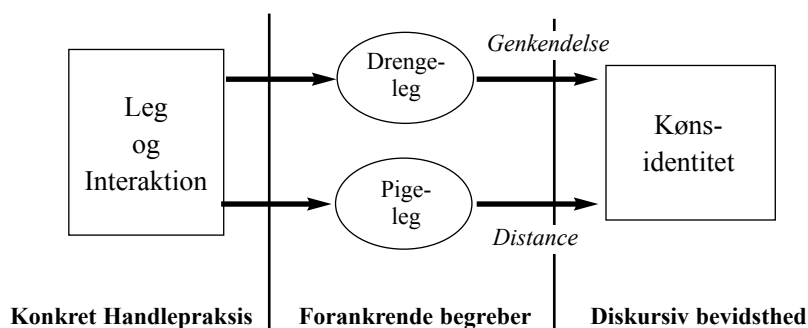
FUNKTIONEN AF DEN DISKURSIVE BEVIDSTHED

Hvilken funktion rummer denne diskrepans mellem den konkrete handlepraksis og den diskursive bevidsthed? Man kan også formulere spørgsmålet som; hvilken betydning har denne diskurs for børnene i deres handlen og interaktion? Svarene på disse spørgsmål kan kun udformes som hypo-

teser, men det synes tydeligt, at de forankrende begreber og hermed den diskursive bevidsthed opleves som særdeles centrale af børnene. Således bliver der af børnene talt med tydelighed, når den diskursive bevidsthed om den tilstræbte kønssegregering kommer til udtryk. Det er væsentligt, at man som barn i diskursrummet får gjort opmærksom på og understreget denne diskurs. Man ønsker virkelig ikke at give udtryk for et fælles legeliv på tværs af kønnene, medmindre der er tale om, at det er repræsentanter fra det andet køn, der er på besøg i ens eget køns legedomæne.

Jeg vil her vende tilbage til de før beskrevne stereotypificerede forankrende begreber, da det er mit indtryk, at børnene netop diskursivt distance-rer sig, fordi de forankrende begreber ligger så langt fra børnenes egne oplevelser af deres eget køns lege. Begreberne drengelæg og pigelæg kan med andre ord betragtes som ekstreme poler på et spektrum, hvor den konkrete legepraksis befinder sig et sted imellem. De forankrende begreber beskriver således en fortegnat del af den konkrete legepraksis. Ved at distancere sig til det andet køns lege, herigennem til begrebet drengelæg eller pigelæg, forankres kønsidentiteten for det enkelte barn: *Jeg definerer mig selv igennem det, som jeg i hvert fald ikke er.* Ved at tage afstand fra det modsatte køn konstitueres en tydelig kønsidentitet på et diskursivt plan.

Hypotesen om funktionen af den diskursive bevidstheds afvigelse fra den konkrete handlepraksis, omhandler hermed konstitueringen af en kønsidentitet. Nedenstående model kan illustrere, hvilken rolle de forankrende begreber spiller i konstitueringen af en diskursiv kønsidentitet.

Modellen tager som eksempel udgangspunkt i en drengs kognitive etablering af den diskursive bevidsthed, og hermed kønsidentiteten. Drengen deltager i og iagttager leg i børnegruppen, og dermed iagttager og deltager han i den konkrete handlepraksis, og danner herudfra en praktisk nonverbal bevidsthed. Så møder han psykologen, der spørger ham ud om denne konkrete handlepraksis, og drengen etablerer de forankrende begreber, der på stereotyp vis beskriver henholdsvis drengenes og pigernes leg. Drengen

forholder sig til de to begreber og oplever genkendelse i forhold til begrebet drengelig, og distance i forhold til begrebet pigeleg. Hans diskursive bevidsthed etableres, og denne forstærker hans kønsidentitet. Han oplever sig selv tydeligst som dreng gennem negationen af pigernes leg.

Den diskursive bevidsthed hindrer dog ikke børnene i at forsætte med at interagere, som de altid har gjort. Når børnene leger og interagerer, er det den praktiske bevidsthed, der er fremherskende, og de forankrende begreber træder ud af kraft. Hermed spiller den diskursive bevidsthed kun en rolle på en overordnet metaplan, når diskurser udtrykkes. I den forbindelse forankrer barnet sin egen kønsidentitet i diskursrummet.

EN NY TILGANG TIL FORSTÅELSE AF BARNEPERSPEKTIVET

Beskrivelsen af uoverensstemmelsen mellem børnenes konkrete handlen og diskurserne om denne handlen, har i dette afsnit bevæget sig inden for den konkrete børnegruppe, i den konkrete kontekst. Det har ikke været intentionen at udlede universelle sandheder om kønsforskellene i de 4-6-årige legekultur, men derimod at skabe et kontekstuel funderet billede. I dette afsluttende afsnit søges det dog at hæve undersøgelsens fund op på et mere alment niveau og indkredse, hvorledes denne diskrepans kan skabe nye tilgange i forståelsen af barneperspektivet.

I og med at børnene frit kan operere med dels et diskursivt niveau, dels et konkret handlepraktisk niveau samtidig, opstår der en særlig form for kompleksitet i deres livsverden. Børnene opererer med flere oplevelses- og handleniveauer simultant, idet de kan give udtryk for en diskurs, der er i umiddelbar modsætning til den konkrete praksis. Man kunne mene, at dette ikke er udtryk for kompleksitet, men derimod selvbedrag. Jeg mener, at det er et udtryk for en oplevelsesmæssig kompetence, som man også kan se afspejlet i den sociale fantasileg.

I denne legeform opererer børnene på tre oplevelsesniveauer, simultant. Legen udfolder sig dels på det handlingsmæssige niveau, dels på det regimæssigt niveau og endelig forankres legen på et reelt virkelighedsnært niveau. Legeformen forudsætter faktisk, at børnene kan operere på de pågældende tre niveauer, at de kan rumme de tre bearbejdsformer samtidig. Glider et niveau ud af legen, vil den ødelægges (Schousboe, 1993). Den sociale fantasileg fordrer hermed denne kompetence af børn.

Således forholder det sig også med børnenes diskursive bevidsthed. Den tjener til at bearbejde og strukturere verden til at give barnet et ståsted i udviklingen af en kønsidentitet. Men udvides den diskursive bevidsthed til også at omfatte intentionalitet, således at diskurserne styrer barnets handlinger, så vil den sociale verden og interaktionsformerne forandre sig.

Disse aspekter kan have en væsentlig betydning for forståelse af barneperspektivet. Det barnlige perspektiv involverer tilsyneladende en kompleksitet i bearbejdsformer, idet barnet netop er i stand til at operere med flere oplevelses- og handleniveauer simultant. Hermed fremstår den

barnlige subjektivitet som rummende særlige sociale og kognitive kompetencer, og endvidere en særlig kompleksitet.

LITTERATUR

- ANDENÆS, A. (1991): Fra undersøkellesobjekt til medforsker? Livsformsinterview med 4-5 åringere. *Nordisk Psykologi*, vol 43, nr. 4.
- ANDERSEN, P. & KAMPMANN, J. (1996): Børns legekultur. Munksgaard-Rosinante, Socialpædagogisk Bibliotek.
- COLE et al. (1989): The development of children. Scientific American Books.
- DIDRICHSEN, A. et al. (1993): 6 år – og på vej i skole. Hans Reitzel.
- DIPIETRO, J.A. (1981): Rough and tumble play: A function of gender. IN: *Developmental Psychology*, vol. 17, nr. 1.
- DUNN, J. (1993): Young Children's close relationships – beyond attachments. Sage Publications, Newbury Park.
- HELDEGAARD, M. (1994): Beskrivelse af småbørn. Århus Universitetsforlag.
- HUNDEIDE, K. (1997): Barns livsverden – en fortolkende tilnærming i studiet av barn. Cappelen Akademisk Forlag.
- HAAVIND, H. (1987): Liten og stor – mødres omsorg og barns udviklingsmuligheder. Universitetsforlaget, Oslo.
- KJÆR JENSEN, M. (ed.) (1988): Interview med børn. Socialforskningsinstituttet, København.
- LAUNÆS, L. & RIEPER, O. (1995): Forskning om og med mennesker. Nyt Nordisk Forlag.
- LEAPER, C. (ed.) (1994): Childhood gender segregation: Causes and consequences. *New Directions for Child Development*, Jossey-Bass Publ., vol. 65.
- LISINA, M. (1989): Kommunikation og psykisk udvikling fra fødslen til skolealderen. Sputnik.
- MACCOBY, E. (1988): Gender as a social category. *Developmental Psychology*, vol. 24, nr. 6.
- MOURITSEN, F. (1996): Legekultur – essays om børnekultur, leg og fortælling. Odense Universitetsforlag.
- NEUMANN, A. et al. (1994): Det særligt menneskelige – udviklingspsykologiske billeder. Hans Reitzel.
- PELLEGRINI, A.D. (ed.) (1995): The future of play theory. Albany State University of N.Y. Press.
- SCHOUSBOE, I. (1989): Integrationsformer. IN: Udkast 1.
- SCHOUSBOE, I. (1993): Den onde leg. En udvidet synsvinkel på på legen og dens funktioner. IN: *Nordisk Psykologi*.
- SCHULTZ JØRGENSEN, P. (ed.) (1997): Om kvalitative analyser og deres gyldighed. IN: *Kvalitative meninger – som almenførelse af det konkrete*. *Nordisk Psykologi*.
- SOMMER, D. (1996): Barndomspsykologi – udvikling i en foranderlig verden. Hans Reitzel.
- STERN, D. (1991): Barnets interpersonelle univers. Hans Reitzel.
- VYGOTSKY, L.S. (1978): *Mind in society – the development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
- ÅM, E. (1992): På jagt etter barneperspektivet. Universitetsforlaget, Oslo.